

КЛІМОВА Світлана,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківський національний економічний університет
ім.С. Кузнеця

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЕФЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО- ДЕЛІКТНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ПІДСТАВА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ РОЗГЛЯД

Адміністративно-деліктне провадження є важливим елементом механізму забезпечення законності у сфері публічного адміністрування, оскільки саме через нього реалізуються функції державного примусу та адміністративної відповідальності. Ефективність такого провадження значною мірою залежить від належного оформлення процесуальних документів, які виступають правовою формою фіксації доказів, обставин справи та процесуальних рішень. Недотримання вимог до змісту й форми таких документів призводить до виникнення процесуальних дефектів, що може стати підставою для скасування постанови у справі та закриття провадження.

Базовим процесуальним документом адміністративно-деліктного провадження є протокол про адміністративне правопорушення, правовий статус якого визначається положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]. Відповідно до ст. 254 КУпАП [1], протокол складається уповноваженою посадовою особою у випадку виявлення адміністративного правопорушення, за винятком випадків, коли закон допускає накладення стягнення без його складання. Вимоги до змісту протоколу встановлено ст. 256 КУпАП [1], що передбачає необхідність зазначення дати і місця складання документа, відомостей про особу правопорушника,

опису обставин правопорушення, нормативної підстави відповідальності, пояснень особи та інших відомостей, необхідних для правильного вирішення справи.

Правова природа протоколу полягає у тому, що він не є самостійним доказом вини особи, а виступає процесуальною формою фіксації фактичних даних. Такий підхід відповідає положенням ст. 251 КУпАП [1], відповідно до якої доказами у справі є будь-які фактичні дані, на основі яких орган або посадова особа встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення. Водночас відсутність істотних реквізитів протоколу або неналежне документування обставин справи свідчить про істотне порушення процесуальної форми.

Особливого значення питання належного оформлення процесуальних документів набуває у діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Протоколи, що складаються посадовими особами ДСНС, характеризуються підвищеним рівнем формалізації та спеціалізації, оскільки охоплюють правопорушення у сфері пожежної безпеки, цивільного захисту та техногенної безпеки. Їхнє оформлення здійснюється не лише відповідно до положень КУпАП [1], а й на підставі спеціальної Інструкції Міністерства внутрішніх справ України [2].

Специфіка таких протоколів полягає у широкому використанні технічних засобів доказування — фото-, відео- та аудіофіксації, актів перевірок, висновків експертів та матеріалів службових обстежень. Водночас законодавство висуває суворі вимоги до оформлення документа: забороняються виправлення, закреслення та внесення додаткових записів після підписання документа. Крім того, протокол складається у визначений строк та вручається особі під розписку. Такі вимоги мають гарантійний характер і спрямовані на забезпечення

достовірності доказової бази та захист прав особи.

Важливим елементом адміністративно-деліктного провадження є забезпечення права особи на захист. Відповідно до ст. 268 КУпАП [1], особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право на надання пояснень, подання доказів, заявлення клопотань та користування юридичною допомогою. Пояснення особи мають бути обов'язково внесені до протоколу або долучені до матеріалів справи як окремий документ. Ігнорування таких пояснень або неналежне роз'яснення процесуальних прав судами розглядається як істотне порушення права на захист.

Клопотання у провадженні про адміністративні правопорушення також є процесуальною гарантією реалізації права особи на справедливий розгляд справи. Вони можуть стосуватися витребування доказів, виклику свідків, залучення захисника, відкладення розгляду справи або закриття провадження. Орган чи посадова особа, які розглядають справу, зобов'язані розглянути кожне клопотання та прийняти щодо нього мотивоване рішення. Невиконання цього обов'язку свідчить про порушення принципів об'єктивності та змагальності адміністративного провадження.

Підсумковим процесуальним актом є постанова у справі про адміністративне правопорушення, правове регулювання якої здійснюється ст. 283–285 КУпАП [1]. Постанова повинна містити виклад встановлених обставин, мотиви прийнятого рішення, посилання на норму закону та порядок оскарження. Відповідно до ст. 252 КУпАП [1], рішення має ґрунтуватися на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні доказів. Формальне дублювання змісту протоколу без належного аналізу доказової бази не відповідає вимогам законності та обґрунтованості.

Судова практика підтверджує, що процесуальні дефекти

документів мають вирішальне значення для оцінки законності адміністративного провадження. Показовою є Постанова Черкаського апеляційного суду від 19.07.2024 у справі № 707/687/24 [3]. Суд встановив, що у протоколі про адміністративне правопорушення були відсутні обов'язкові реквізити — час та місце вчинення правопорушення, а також неповно визначено посаду особи, яка притягувалась до відповідальності. Апеляційний суд визнав такі недоліки істотними процесуальними дефектами, що унеможливають реалізацію права на захист, у зв'язку з чим скасував постанову суду першої інстанції та закриття провадження у справі.

Аналогічний підхід простежується у практиці Верховного Суду. Так, у Постанові Верховного Суду від 23.01.2019 у справі № 522/10165/17 [4] зазначено, що протокол із істотними процесуальними дефектами не може бути належною підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності. У Постанові Верховного Суду від 14.05.2020 у справі № 761/4627/17 [5] підкреслено, що обмеження права особи на надання пояснень є істотним порушенням права на захист. У свою чергу, Постанова Верховного Суду від 18.03.2021 у справі № 640/2461/20 [6] наголошує на необхідності мотивованого розгляду клопотань та оцінки доказів у постанові по справі.

Важливе значення має також належне повідомлення особи про розгляд справи. У Постанові Верховного Суду від 02.06.2020 у справі № 127/2158/19 [7] зазначено, що неналежне повідомлення особи є самостійною підставою для скасування постанови. Подібний підхід підтверджує гарантійну природу адміністративного процесу та необхідність суворого дотримання процесуальної форми.

У адміністративному праві Європейського Союзу пріоритет гарантій прав людини реалізується через принципи належного врядування, пропорційності, правової визначеності

та права особи бути вислуханою перед прийняттям рішення органом публічної влади. Відповідно до ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу [8], кожна особа має право на справедливий і неупереджений розгляд її справи, доступ до матеріалів провадження, обов'язкове мотивування рішень та можливість ефективного оскарження дій адміністрації. Практика Суду Європейського Союзу також виходить із того, що навіть формальні процесуальні порушення, які обмежують право особи на захист або участь у процедурі, можуть бути підставою для визнання адміністративного акта незаконним, що свідчить про пріоритет прав людини над адміністративною доцільністю.

Отже, процесуальні документи у справах про адміністративні правопорушення виконують не лише технічну чи формальну функцію, а й є інструментом забезпечення законності та реалізації права особи на справедливий розгляд справи. Протокол, пояснення, клопотання та постанова утворюють єдину процесуальну конструкцію адміністративно-деліктного провадження, у межах якої кожен дефект здатний вплинути на легітимність рішення. Судова практика демонструє пріоритет гарантій захисту прав особи над формальним підходом до адміністративної репресії, що відповідає сучасним стандартам верховенства права та справедливого судочинства.

Пріоритет забезпечення прав людини та процесуальних гарантій у адміністративно-деліктному провадженні відповідає європейським стандартам верховенства права, справедливого судочинства та належного врядування. Послідовне впровадження таких підходів у національну адміністративну практику сприяє гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу та є важливою передумовою європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року № 8073-X. URL: Кодекс України про адміністративні правопорушення
2. Про затвердження Інструкції з оформлення уповноваженими посадовими особами ДСНС матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 липня 2016 року № 725. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1162-16#Text>
3. Постанова Черкаського апеляційного суду від 19.07.2024 по справі № 707/687/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120502288>
4. Постанова Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 522/10165/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
5. Постанова Верховного Суду від 14 травня 2020 року у справі № 761/4627/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
6. Постанова Верховного Суду від 18 березня 2021 року у справі № 640/2461/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
7. Постанова Верховного Суду від 09 червня 2020 року у справі № 826/15083/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
8. Постанова Верховного Суду від 02 червня 2020 року у справі № 127/2158/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
9. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 року. URL: Хартія основних прав Європейського Союзу